

Orłowski, Bolesław

Konferencja naukowa Komisji Historii Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/2, 391-393

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

obszernie doświadczenia tego Towarzystwa. O kulisach współpracy naukowców z Polskim Radiem mówili S. Szpilczyński i J. Kunicki. O niebezpieczeństwach spływania pewnych zagadnień przez telewizję płynących z jej „wizualności” mówił E. Olszewski. A. Nadolski wzywał do większego wykorzystania możliwości stwarzanych przez muzealnictwo naukowo-techniczne.

Waldemar Rolbiecki

KONFERENCJA NAUKOWA KOMISJI HISTORII TECHNIKI KOMITETU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

W dniach 1—2 grudnia 1972 r. w Muzeum Techniki NOT w Warszawie odbyła się konferencja naukowa zorganizowana wspólnie przez Komisję Historii Techniki Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, Komisję Historii Przemysłu przy Komitecie Nauk Historycznych PAN oraz Muzeum Techniki NOT. Obradom przewodniczyła prof. dr Irena Pietrzak-Pawłowska, kierująca pracami obu wymienionych Komisji, a zagał je przewodniczący Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN, prof. dr Bogusław Leśnodorski. Poza członkami obu Komisji i przedstawicielami Naczelnej Organizacji Technicznej, w konferencji wzięli również udział reprezentanci Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN, Instytutu Śląskiego, Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Instytutu Odlewnictwa w Krakowie i Muzeum Historii Włókiennictwa w Łodzi. Konferencja składała się z dwóch części. Pierwszą z nich poświęcono zagadnieniom metodologicznym, drugą zaś konfrontacji poglądów historyków techniki i historyków gospodarczych na rozwój niektórych dziedzin techniki w okresie przewrotu przemysłowego na ziemiach polskich, od połowy XIX w. do wybuchu I wojny światowej. Położenie nacisku na tę właśnie epokę wiąże się z przygotowaniem do Międzynarodowego Sympozjum Komitetu Międzynarodowej Współpracy w Dziedzinie Historii Techniki (ICOHTEC) na temat wdrażania postępu technicznego w krajach nie będących jego bezpośrednimi inicjatorami, które odbędzie się w Jabłonnie w końcu sierpnia 1973 r.

Pierwszą sesję, poświęconą zagadnieniom metodologicznym, otworzył referat prof. dra E. Olszewskiego *Koncepcje powszechnej historii techniki* (zbliżone ujęcie tego tematu referent opublikował we wstępie do artykułu *Badania nad wdrażaniem postępu technicznego*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” nr 3/1971 s. 565—575), uzupełniony koreferatem doc. dra A. Wiślickiego (problematykę tę omówił koreferent w artykule *Specyficzne cechy historii techniki*, zamieszczonym w tym samym numerze „Kwartalnika”, s. 511—516). Obie wypowiedzi dotyczyły ogólnych zagadnień teoretycznych historii techniki. Następne dwa wystąpienia zawężyły tę tematykę do spraw krajowych. Mgr inż. B. Orłowski przedstawił *Wstępny projekt syntezy historii techniki polskiej* (streszczenie tego opracowania opublikowano w „Kwartalniku” nr 1/1972 s. 195—198), szczególnie rozwijając zagadnienia metodologiczne badań nad historią techniki w jednym, wybranym kraju. Następnie prof. dr J. Pazdur poinformował zebranych o pokrewnych pracach prowadzonych przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN, przedstawiając referat *Problematyka techniki w syntezie historii kultury materialnej w Polsce*. Referent ukazał podstawowe wątki problemowe owej syntezy (ewolucja postaw wobec pracy i poglądów na zbytek) oraz sposób ujęcia w niej zagadnień związanych z techniką. Zaskcentował konflikty pomiędzy dążnościami do standaryzacji produkcji a indywidualną konsumpcją oraz między sztucznym środowiskiem tworzonym przez człowieka a naturalnym. Zwrócił uwagę na stałość pewnych wartości, naturalną dążność do „uwieczniania się” oraz ciągłość świadomości cywilizacyjnej.

W ożywionej dyskusji na tematy metodologiczne, której wątki przewijały się również podczas omawiania referatów drugiej części konferencji, nie słabnąc

przez cały czas obrad, szczególnie dużo uwagi poświęcono sprawie ewentualnych kryteriów-mierników postępu technicznego, uznając za najważniejszy z nich, choć nie jedyny, wydajność. Bardzo interesujący przykład przedstawienia schematyczno-symbolicznej istoty postępu technicznego w dziedzinie hutnictwa żelaza (właśnie w oparciu o kryterium wydajności oraz „szywniejące” w miarę rozwoju techniki związku pomiędzy poszczególnymi elementami procesu hutniczego) zaprezentował doc. dr J. Piaskowski. Zebrani uznali, że należy rozważyć możliwość podobnego ujęcia istoty postępu technicznego w innych dziedzinach. W związku z tym mgr inż. J. Jasiuk zwrócił uwagę na łatwość zastosowania tej metody dla włókiennictwa, co potwierdził dr A. Nahlik. Przy tej okazji poruszano również sprawę okresowego spadku wydajności związanego niekiedy z wprowadzaniem nowych zdobyczy technicznych (prof. E. Olszewski, doc. A. Wiślicki, mgr B. Orłowski) oraz kwestię jakości (mgr inż. W. Smoluchowski).

Nawiązując do teoretycznych podziałów historii techniki proponowanych przez referentów, mgr J. Jasiuk i mgr B. Orłowski wypowiedzieli się za łącznym traktowaniem historii koncepcji i realizacji technicznych z uwagi na ich wzajemne związki przyczynowe oraz kwestię oddziaływania techniki na społeczeństwo. Mgr J. Jasiuk zwrócił też uwagę na konieczność wydobycia w dziejach techniki zagadnień związanych z naruszaniem naturalnego środowiska i krokami podejmowanymi w jego ochronie. Postulat ten poparli liczni zebrani, a szczególnie podbudował go prof. J. Pazdura.

Prof. E. Olszewski wyraził poważne wątpliwości co do sposobu potraktowania historii techniki w syntezie historii kultury materialnej, podkreślając, że zwłaszcza dla okresu od XIX w. opracowanie takie powinno powstać przy istotnym udziale historyków techniki. Kilku dyskutantów (m.in. prof. dr T. Kubiczek, mgr B. Orłowski) polemizowało też ze stwierdzeniem prof. J. Pazdura, że rozwój techniki zawsze odbywa się na drodze od teorii do praktyki. Roztrząsano również problemy bardziej szczegółowe, dotyczące zamierzonej syntezy historii techniki polskiej, tak w zakresie stopnia oryginalnego dorobku polskiego (prof. T. Kubiczek, mgr S. Mieczulski) jak i kryteriów klasyfikowania osiągnięć dokonanych na naszych ziemiach w okresie zaborów oraz na obczyźnie jako dzieła polskie (prof. dr J. Cząstka, doc. A. Wiślicki). Podsumowując tę część dyskusji, prof. I. Pietrzak-Pawłowska zaproponowała następujące sformułowanie zakresu historii techniki: „Historia techniki bada prawidłowości rozwoju systemów technicznych oraz ich wzajemne związki z prawidłowościami rozwoju społecznego”. Nie wszyscy zebrani byli jednak jednomyślni co do znaczenia pojęcia „system”. Na ten temat zabierali głos doc. A. Wiślicki i doc. dr J. W. Hołubiec. Ten ostatni zaproponował, aby podobnie jak w nowoczesnej technice, za system uważać zespół powiązanych ze sobą elementów.

Następne dwie sesje, poświęcone konfrontacji poglądów historyków techniki i historyków gospodarczych, obejmowały kolejno referaty: doc. dra J. Łukasiewicza *Hoczątki nowoczesnego systemu energetycznego na ziemiach polskich*, (koreferat wygłosił doc. J. W. Hołubiec), doc. dra J. Jarosa *Adaptacja nowej technologii w górnictwie i hutnictwie na ziemiach polskich w latach 1850—1918* (koreferat wygłosił doc. J. Piaskowski), dra A. Nahlika *Modernizacja techniki i technologii w przemyśle włókienniczym* oraz doc. dra J. Bartysia *Modernizacja techniki i technologii w przemyśle spożywczym w okresie przewrotu przemysłowego na ziemiach polskich*. Ponadto mgr H. Piaskowska zaprezentowała zilustrowaną wykresami informację o rozwoju produkcji żelaza w ważniejszych krajach w omawianym okresie (wynikało z niej, że kraje posiadające rozwiniętą produkcję systemem tradycyjnym, zostają wyprzedzane z czasem przez kraje mniej rozwinięte w tej dziedzinie wskutek zastosowania przez owe kraje w większym

stopniu nowszych metod produkcji). Z braku miejsca nie omówimy tutaj treści referatów, wszystkie one stanowiły wstępne (mniej lub bardziej dopracowane) wersje zamierzonych polskich wystąpień na wspomnianym Międzynarodowym Sympozjum ICOHTEC-u w Jabłonie w sierpniu 1973 r. Bez wątplenia zostaną w przyszłości opublikowane. Każdy z referatów był dyskutowany oddzielnie. Obok zagadnień generalnych omawiano także problemy szczegółowe. Wielu mówców postuluowało konkretne uzupełnienia. Zwrócono m.in. uwagę na rozprzeźnienie się zdobywcy zrodzonych w jednej dziedzinie techniki, na inne jej gałęzie.

W podsumowaniu wyników konferencji, prof. I. Pietrzak-Pawłowska pokrótce przypomniała najważniejsze wnioski będące rezultatem wymiany poglądów na tematy metodologiczne. Dyskusja przyniosła już pewne ustalenia, a do ostatecznego sformułowania tez, mających stanowić punkt wyjścia do prac nad syntezą historii techniki polskiej, powołano kilkuosobowy zespół roboczy w składzie: prof. E. Olszewski, prof. J. Pazdur, doc. A. Wiślicki, mgr J. Jasiuk, mgr B. Orłowski. Synteza obejmować ma historię techniki na ziemiach polskich oraz wkład Polaków do powszechnego rozwoju techniki.

W dalszej części podsumowania, prof. I. Pietrzak-Pawłowska podkreśliła, że konferencja udowodniła korzyści płynące z konfrontacji poglądów badaczy rozpatrujących te same w istocie rzeczy zjawiska w rozmaitych ich aspektach i w oparciu o różną bazę źródłową. Ta wymiana doświadczeń jest niezwykle interesująca i w konsekwencji przyczynia się do istotnego wzbogacania opracowań. Dając okazję do poszerzenia horyzontów oraz wnosząc konkretne postulaty dotyczące uzupełnień poszczególnych referatów, konferencja niewątpliwie korzystnie wpłynie na kształtowanie się ostatecznych treści polskich wystąpień na Sympozjum ICOHTEC-u.

Stwierdzając, że obrady były pożyteczne i ze wszech miar udane, należy wyrazić nadzieję, iż nawiązana ostatnio coraz ściślejsza współpraca z historykami gospodarczymi pomoże naszej historii techniki wybrnąć z impasu, w którym się dotychczas (w znacznej mierze z przyczyn obiektywnych) znajdowała.

Bolesław Orłowski

DYSKUSJA NAD PROJEKTEM FILMOTEKI DZIEJÓW NAUKI POLSKIEJ

W dniu 28 listopada 1972 r. Komitet Historii Nauki i Techniki PAN zorganizował w sali projekcyjnej Ministerstwa Kultury i Sztuki pokaz filmów i fragmentów kronik filmowych obrazujących rozwój powojennej nauki polskiej. Pokaz połączony był z dyskusją nad projektem filmoteki dziejów nauki polskiej.

Pokazano mało znany film Andrzeja Munka *Nauka bliżej życia* — poświęcony I Kongresowi Nauki Polskiej z 1951 r.; film montażowy Ludwilka Perskiego i Andrzeja Piekutowskiego *Plus ratio quam vis* z 1969 r. — obrazujący przegląd ważniejszych wydarzeń z odbudowy szkolnictwa wyższego; krótki felieton filmowy Janusza Kidawy *Piasek i kamień* z 1967 r., ukazujący wycinek pracy naszych ekip archeologicznych w Egipcie; odcinek kroniki filmowej z 1967 r. zatytułowany *Setna rocznica urodzin Marii Curie-Skłodowskiej*.

Prezentując wybrane dokumenty filmowe doc. Zbigniew Czeczot-Gawrak (z Instytutu Sztuki PAN) podkreślił, że stanowią one nie więcej niż 5% archiwaliów filmowych poświęconych nauce, które znajdują się głównie w Wytwórni Filmów Dokumentalnych w Warszawie. W archiwach tej wytwórni zgromadzone są również materiały nigdy nie wykorzystywane. Wiele cennych, lecz narażonych na zniszczenie, filmowych dokumentów naukowych posiada również Telewizja